

»Litteraturen kan ställa bra frågor
men behöver inte ge några svar«

Majgull Axelsson, författare

FOLKHÖGSKOLAN

Historisk
satsning på
folkhögskolan
i regeringens
budget

På Hola
lär man sig
om drev
& häxjakt

*Simona Ciuraru,
Cassandra Ciuraru
& Zinica Ciuraru:*

»VI VILL GÅ I SKOLAN OCH ARBETA, INTE TIGGA«

De går i folkhögskola när alla andra är lediga

Häxkonst på Hola

HAR BRANN HAXBAL
1675

KVINNOR DÖG
MÄN DÖMDE

TIDENS TRO
DRABBAR MÄNNISKAN

Mobb, drev, klappjakt.
Det hände på 1600-talet
och det händer i dag.
Vilket är ett av skälen till
att det numera finns ett
häxmuseum i Holo folkhögskola.

TEXT: INGELA HOFSTEN
FOTO: IZABELLE NORDEJELL

En liten plåtå högst uppe på ett berg. Längs stigen hit upp har vi sett klarröda lingon och stenskravel, känt doften av mossor. Men också föreställt oss den procession som gick här en dag för knappt trehundra år sedan, första juni 1675.

Då: Skir grönska, små skott på granar och tallar, nyutslagna blommor och – så måste det ha varit – en sådan öronbedövande fågelsång som skogen kan frambringa i början av sommaren. Och femtiosex kvinnor, två män och fyra pojkar på ett led. De är utmärglade efter att ha suttit fängslade i flera månader. Runtom dem går deras familjemedlemmar, släktingar, vänner och grannar med långa påkar som de fört ihop i en spetsgård, för att hindra eventuella flyktt försök. Fem kilometers vandring mot döden, i försommarskuggan.

Det så kallade Bålberget i Ångermanländska Torsåker är platsen för den största avrättningen i Sverige i fredstid. Den där unikvallen halshöggs de sextiotvå människorna för att sedan brännas på ett av tre bål som gjorts i ordning på berget. Några månader tidigare hade ytterligare nio personer fått sätta livet till på samma sätt och samma ställe.

Holas rektor Hans Olov Furberg kom överens med kommunen att flytta Häxmuseet och förlägga den till folkhögskolan. Museet låg tidigare i en gammal industribyggnad som bara var öppet sommartid. Nu är det öppet året runt.

– Vad kan de ha tänkt, människorna som drog av sina halshuggna släktingar deras kläder innan de skulle brännas, för att själva kunna använda dem? Och hur kändes det att komma hem igen sen? Det var nästan en tiondel av befolkningen i byarna här runt omkring som försvann.

Putte Roos blir lika tagen varje gång han kommer hit upp. Sedan han blev lärare på Hola folkhögskolas behandlingsassistentutbildning 2014 har han blivit allt mer intresserad av häxprocesserna här i bygden. För sitt eget historieintressess skull, men också för att han tycker det är självklart att använda i undervisningen. Folkhögskolan ligger bara några kilometer härifrån, i Prästmon.

Han pekar på inskriptionen på den stora minnesstenen på bergsplatån:

Här brändes häxbål 1675

kvinnor dog

män dömdes

tidens tro drabbar människan.

– Just detta med tidens tro drabbar människan är en bra utgångspunkt. Som pedagog tar jag upp frågan om vad vi tror på i dag.

Och nu är det än mer självklart att använda kunskapen om häxprocesserna i undervisningen. Sedan i somras finns nämligen ett häxmuseum i skolan. Det var härom året som Hola folkhögskolas rektor Hans Olov Furberg och Kramfors kommuns kulturchef Ninni Melander kom att tala om häxmuseet. Det låg då i en gammal industribyggnad i Sandslån och var bara öppet sommartid. Kommunen ville göra museet mer tillgängligt och pedagogiskt och så föddes idén att placera det i en filial till folkhögskolan. Här kan det hålla öppet nästan alla årets dagar, och i skolrestaurangen intill går det att köpa både lunch och fika. Dessutom kunde lokalen tillgänglighetsanpassas.

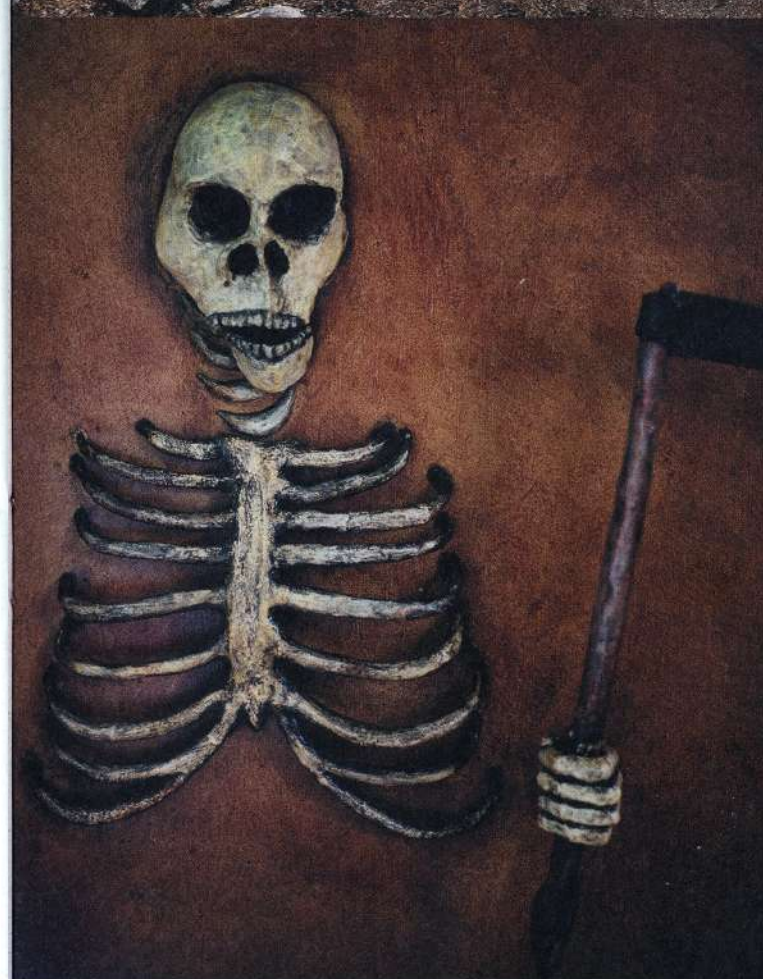
Efter några vändor med politiska beslut kunde flytten påbörjas med stöd av projektpengar från landstinget. Men det handlade inte bara om att flytta den befintliga utställningen utan om att bygga om den från grunden, berättar Hans Olov Furberg.

– Det kändes väldigt viktigt att göra museet intressant också för skolungdom. Planen är att alla sexor och nior i kommunen ska komma hit en dag under höstterminen för att gå på museet och besöka Bålberget, säger han.

Dessutom ville de göra tydliga kopplingar till nutiden. Så medan en del av museet berättar om häxprocesserna på 1600-talet visar den andra halvan exempel på liknande företeelser av i dag, som mediedrev och ryktesspridning på sociala

Putte Roos, lärare på Hola, blir lika tagen varje gång han kommer upp på Bålberget. I dag andas platsen frid men minnesstenen vittnar om det fasansfulla som en gång utspelade sig här.

»Nästan en tiondel av befolkningen försvann«

medier. Där finns också exempel på konstnärliga verk utifrån häxprocesserna och möjlighet att se filmer, till exempel Jan Guillous tv-dokumentär om häxprocesserna från 2004.

– Den är svår att hitta någon annanstans, vi fick specialtillstånd, säger Hans Olov Furberg nöjt.

Häxprocesserna, som i Sverige gick under benämningen *Det stora oväsendet*, går till stor del att skylla på kyrkan. Under katolicismen kunde munkar och nunnor anlitas för att driva ut demoner. De odlade också medicinalväxter. Men i och med protestantismen förbjöds allt sådant.

Under Stormaktstiden blev regelverket än hårdare, samtidigt som Sverige upplevde årtal av kall väderlek, missväxt och en hungersnöd som var allra värst i Ångermanland. Och inte nog med det. Trettioåriga kriget (1618–1648) innebar att landsbygden tömdes på arbetsföra män och pojkar.

Missnöjet bredde ut sig och riktade sig mot kyrkan och makten som förstas ville styra det åt ett annat håll. Nu kom folktron till användning. Kunde det finnas övernaturliga förklaringar till missväxt

☛ I ett integrationsprojekt i Kramfors har flyktingkvinnor broderat namn på gardinerna i museet. Namnen tillhörde de människor som avrättades på Bålberget.

och annat? Vad höll de så kallade kloka gubbarna och gummorna på med?

Häxprocesser förekom redan tidigare i andra länder. I Sverige tog de fart 1667 då en tolvårig flicka från Lillhärdal i Härjedalen berättade om hur hon varit på fest i Blåkulla. Snart sammankallades trolldomskommissioner som reste runt och höll rättegångar mot människor som anklagades för trolldom. Trolldomskommissionen för Norrland utsågs 1674 och lutade sig bland annat mot bibeln: *En trolldoms kvinna skall du icke låta leva* (Andra mosebok 22:18).

Unikt för Sverige var, att kommissionerna, lät barn vittna mot egna familjemedlemmar:

Pelle hennes Son bekiände att sin moder förde honom på en ko till blåkulla (utdrag ur domstolsprotokoll).

Kommissionsmedlemmen prästen Laurentius Horneaus hade också en egen metod att få barnen att berätta: han hotade att dränka dem i iskalla vakar eller kasta in dem i brännheta ugnar.

Det hela slutade alltså med att sjuttioen personer togs av daga efter att först ha suttit i fängelsehålor.

Händelsen har varit känd genom de domstolsprotokoll som finns bevarade. Men att det var just på detta berg det skedde uppdagades av en tidigare

lärare på Hola folkhögskola, Jan Stattin. Som den amatörarkeolog han var tog han prover ur jorden på berget, som i folkmun kallades Håxberget. Och ja, när jorden analyserades visade den spår av stora mängder brända människokroppar.

Under de senaste åren har alla kursdeltagare på Hola folkhögskola fått göra besök här på Bålberget. – Jag var där med min klass i juni. Det skapar en viss känsla att gå dit vid samma tid på året som det där hände, säger Putte Roos och ryser till.

En annan gång, i december, gick de i fackeltåg från skolan till Torsåkers kyrka, där en straffpredikan inför avrättningen hölls. De som erkände fick nattvarden och skulle därmed undgå att hamna i helvetet. Men alla avrättades.

– Att få höra berättelsen där i kyrkan en mörk vinterkväll ... That's the shit!

Han har också tagit med sig deltagare till det ställe någon mil från skolan där man tror att fängelsehålorna låg.

Eftersom behandlingsassistentutbildningen i hög grad handlar om bemötande, etik och moral brukar han koppla ihop *Det stora oväsendet* med dagens diskussioner kring till exempel normkritik.

– Det handlar om att prata värderingar och hur lätt vi sätter etiketter på "de där".

Också andra lärare på Hola folkhögskola använder händelserna på Bålberget som utgångspunkt i undervisningen, berättar Putte Roos. Till exempel har deltagarna på kurserna i musik- och ljudproduktion fått skapa musik utifrån händelserna på Bålberget.

– Självklart finns det med i so- och historieundervisningen på allmän linje också, säger Hans Olov Furberg.

Ja, till och med kursen i läkeväxter har kunnat göra kopplingar till museet. I några små provglas på en hylla finns lilja, akleja, ros och salvia – de fyra blommor som enligt myten och sången *Uti vår hage* ska fungera som abortmedel.

I anslutning till museet finns också ett referensbibliotek och möjlighet att köpa såväl sakprosa som skönlitteratur som behandlar häxprocesser då och nu. Hans Olov Furberg har också planer på programverksamhet kopplad till museet. I september anordnade skolan ett offentligt arrangemang, *I spåren av trolldomsprocesserna*, med inbjudna talare från universiteten i Tromsö och Stockholm samt läns-museet Murberget.

I arbetet med att färdigställa museet tog Hola folkhögskola hjälp av läns-museet Murberget i Härnösand, ett par forskare och en researcher. De satte också på ett så digitalt museum som möjligt.

Stora delar av utställningen består av pekskärmar och den som betalar inträdet på 50 kronor i skolans reception får en nyckeltagg för att själva ta sig in i byggnaden. Genom skolans wifi får man också tillgång till en ljudaudioguide.

Det har Yonas Teshome gjort. Han gick allmänna linjen på Hola folkhögskola på 1980-talet. Nu bor och jobbar han i Sandviken, men har åkt till Prästmon för att besöka änkan till sin gamla lärare Jan Stattin (ja, just han som tog de där jordproverna) och samtidigt besöka sin gamla skola. Museet blev en bonus.

– En hemsk historia. Bra att den kommer fram.

Fotnot: Häxmuseet drivs som ett samarbete mellan Hola folkhögskola och Kramfors kommun.

»Det handlar om hur lätt vi sätter etiketter på 'de där'«

☛ Medan en del av museet berättar om häxprocesserna på 1600-talet visar den andra halvan exempel på liknande företeelser av i dag, som mediedrev och ryktesspridning på sociala medier.